

LILJA, Ester (1880-1962) f. Karlsson

Barn- och ungdomsminnen från Vaxholm

Intervju: 1956 av Erik Österman, Vaxholms Hembygdsförening

Utskrift: 1998 av Anne-Marie Torssell

Intervjuare:

På Soldatgatan i Vaxholm bor en gammal vaxholmare fru Ester Lilja f. Karlsson. Hon har varit här sen hon var barn. Det skulle vara intressant att höra fru Lilja tala om lite ifrån sin barndom och framåt i tiden.

E.L Jo, jag är född på Stegesund och gått i skola i Vaxholm. Vi hade ganska besvärligt och komma hit. Ibland så gick vi på isen mellan Kammarholmen och Rindön och sen fick vi gå på Rindölandet hela vägen ner till det så kallade Rindö smedja och där var det grågubbar, som rodde i båten till skeppningen och så fick man gå ur båten och över skeppningen upp på byn och i ny båt och så komma till Vaxholm. Och våran skoltid var ganska lång. Vi fick gå hemifrån vid sjutiden för att hinna till Vaxholms skola klockan halv nio. I skolan har jag gått, i den, som fortfarande finns uppe vid Liljegatan, men då var det bara fyra salar. Det var tre lärarinnor och en lärare och det var Lagergren och fröken Rosén och fröken Lindström och en extra som var ibland. Det var inte så mycket till lära i skolan på den tiden som det är nu och inte hade vi så märkvärdiga lärare heller, för de kunde inte så mycket. Lagergren, han tog vara på pojkarna, som fick göra trädgårdssysslor och lite utav varje åt hans räkning, så skolgången blev ju inte så angelägen. Men vi växte upp i alla fall och det finns många vaxholmare som är kvar ännu, som vet hur vi hade det i skolan.

I. Hurdant var det med skolagan på den tiden?

E.L Ja, gjorde man något rackartyg, så fick man en örfil eller också fick man smaka rottingen, för Lagergren han var ganska flitig till att klappa på med rottingen, så pinnarna gick av och då naturligtvis, så skrattade vi i smyg, men det var ju bara till att försöka hålla sig lugn så länge det gick, men örfilet fick man och då fick man ganska tappert, så nog fick man aga i skolan, men det var skönt, för nu gör de som de vill och då får de ingen aga alls.

Ja, så växte man upp här i Vaxholm. Jag var nog tio år när jag kom hit och sen har jag vandrat på Vaxholm gator utom tre år, som jag varit borta på annat håll, men tiden har gått och så kom jag tillbaks till Vaxholm igen och så gick jag och läste.

I. Har fru Lilja läst i Vaxholms kyrka?

E L Ja, det har jag gjort och jag har gått för kyrkoherden Hellström och läst och han var ganska sträng och ganska morsk han också och då gick vi och läste i missionshuset och det var 1894.

I. Var det det missionshuset, som ligger vid Norrgatan?

E.L Ja, det var det. Ja, sen var det för mig som för alla andra, jag fick ge mig ut och tjäna piga och så kom jag till Stockholm, men sen så hade jag ju min gamla mor här och så kom jag tillbaks till Vaxholm och så blev jag som många andra bekant och gift.

I. När fru Lilja nu tjänade hos herrskapena, vad var det betalt i lön då?

E.L. Jag hade fem kronor i månaden. Jag tjänade hos en fiskmånglerska i fiskarhamnen och där hade jag fem kronor i månaden och vi fick börja klockan sex och sluta klockan åtta på kvällen.

I. Dessa fem kronor skulle de räcka till allting?

E.L. Det skulle räcka till kläder och skor och vad man nödvändigt behövde och sen fick man vara utan för resten.

I. Vad fick fru Lilja betala för ett par skor på den tiden?

E.L. Ja, jag vet att jag var uppe på Brända tomten och köpte två par knäppkängor och dem gav jag fem och sjuttiofem för, men då hade jag fått drickspengar till jul och då var jag lite stor, för då hade jag fått lite pengar, så att jag kunde köpa dessa knäppkängor, men det var då det. Sen kom jag som sagt var hit till Vaxholm 1897, då hade jag plats hos strykerskorna, som man sa på den tiden, Sundholm och Fredriksson. Och sen var jag kvar här och sen som sagt, blev jag bekant med Lilja och så gifte vi oss 1898. Sen var det bara till att arbeta och slita som vanligt förstås, som alla andra människor.

I. Fru Liljas man var militär då?

E.L. Ja, han hade uttjänt då.

I. Hade han slutat som militär?

E.L. Ja, sen gick han i Johanssons gruva på Skarpö, polis Johansson, Erland Johanssons far han var polis i Vaxholm och han hade gruva där, och då fick Lilja börja arbeta där och fick trettiofem öre i timman och det var ju inte så mycket, men vi var ensamna, så det gick ju ganska bra ändå och jag börja på och gå borta i husena och arbeta hos officerarna, men då hade vi en krona om dagen, när vi börja i tvättstugan klockan sex och fick hålla på till åtta, nio på kvällen.

I. Det var ingen åttatimmars dag då inte?

E.L. Nej, det var inte det, men när man gick hem var man ju glad, man hade förtjänat tre, fyra kronor ändå på tre, fyra dagar och det var ju mycket det.

I. Vad fick fru Lilja betala i hyra?

E.L. Ja, vi bodde första tiden hemma hos mamma i Västerhamnen och där betalade vi tjugo kronor i månaden för ett litet, litet rum och kök.

I. Men hurdant var arbetsförhållandena, fanns det arbete året runt?

E.L. Nej då, långa, långa tider på vintern fick de gå utan. Bästa tiden var när de byggde batterierna på Rindön, de här som skarpöborna går igenom nu, det har varit batteri.

I. 12:e batteriet?

E.L. Ja, när de kom ner och börja på och arbeta på det, då var det bra, då hade de ju större avlöningar och då arbetade de mest på ackord och då sprängde de där och så forsla de iväg den där stenen och fyllde uti Kodjupet, uti sundena, med den där sten, som de frakta iväg på pråmar därifrån. Det var en massa smålänningar och masar, som var

- frakta iväg på pråmar därifrån. Det var en massa smålänningar och masar, som var här och arbeta med.
- I. Den där Kronarbetskåren var de med där också och arbeta?
- E.L. Nej, det var bara civila karlar.
- I. Vad hade de för funktion där då, på Rindön, grågubbarna, som de kallas?
- E.L. Ja, grågubbarna, de hade mest försvunnit undan för undan. Jag vet inte vad de gjorde, de byggde det där batteriet, själva fästningen som är på Rindön, den har ju grågubbarna byggt. De var inte med och byggde batteriet inte.
- I. Hade ni någon olägenhet utav de där grågubbarna?
- E.L. Nej, aldrig, de var så snälla och vänliga, allra helst om man hade och kunde smussa åt dem lite snus eller någonting i den stilen, då var de alltid så glada, gubbarna. Och var det så att de var mitt på sjön och skulle ro över, så hade de så väldigt bråttom tillbaka, när de såg att vi stod vid kajen och vänta på dem, för de visste alltid att de fick några ören också och så fick de en liten påse. Vi var så ljuvliga så.
- I. Nu när Lilja arbeta vid batterierna på ackord, vart det några större förtjänster då?
- E.L. Nej, men nog var det bättre än när de arbeta i gruvan, för de fick avlöning var fjortonde dag, tror jag att det var, som de fick ut det där ackordet och då kunde de ju få en sextio sjuttio kronor och det var ju storslaget.
- I. Men sen vart det långa tider som det inte var några arbeten?
- E.L. Ja, på vintern, då var det alldeles stillastånd och det kunde vara tre, fyra månader som inte de hade något att göra och man skulle leva då också, så man fick lägga på lager, som du säger, men det fick ju lov att gå. Det var ju inget annat att göra, utan man fick vara nöjd med det lilla man hade.
- I. När arbetena vid batterierna var slut, hurdant vart det efter det då?
- E.L. Ja, då börja de vid Oskar-Fredriksborg, där vid Mjöldammen och då byggde de kasernerna och sånt som är där. Då fick vaxholmarna fara dit och arbeta.
- I. Men de kasernerna vart väl färdigbyggda 1904?
- E.L. Ja, men det här var 1899, som han arbeta hos Johansson och sen var han där uppe vid batteriet och sen gick det väl ett par år eller någonting sånt där, men sen kom Sandel och Applund och de där gubbarna, de kom till Borgen. De var där och Hellström på Karlsudd och Winberg och de där, de arbeta vid Borgen.
- I. Då hade flertalet vaxholmarna arbete där då?
- E.L. Ja, det hade de. Det var många, som var där. En som heter Gustav Winberg, han var ifrån kyrkbyn och han har gått i skolan tillsammans med min man, Lilja, och då när de träffas där borta, så känner de inte igen varandra, men när de börja på och tala om hemlandet, då känner de igen varandra, då hade de gått i samma skola. Och han är far

I. Hurdant var det för övrigt i Vaxholm?

E.L. Ja, det var ju mest fiskare och stockholmare. Stockholmare som bodde här på sommarnöje då, i stora villor och så fick man ju gå i hjälp hos dem, så mycket som möjligt förstås. På den tiden hade de ju flera jungfrur, så de behövde inte så mycket, men hur det var, så var man där och arbeta i alla fall och så fick man knalla sig fram så gott man kunde.

I. Hur tog samhället vård om alla åldringar?

E.L. Det gjorde de inte annat än om det var något riktigt, som var uppringt, riktigt så där, någon kvinna som låg eller någonting så där, då var det ju Gustavsson som var fattigvårdsansvarig och då frågade han ju någon om man ville gå dit och hjälpa den och den så där, då fanns det ju inga, som skötte om egentligen, mer än ålderdomshemmet och dit ville ju ingen människa komma, så länge de kunde klara sig, för var och en skulle ju laga mat på den tiden i ålderdomshemmet och då bodde det tre och fyra stycken i varje rum och var det en familj som bodde där, så kanske det var en gammal gubbe, som låg i samma rum och då har de ju familj, som finns barn kvar här ännu, som bodde där och det var ganska besvärligt.

I. Hur var det ordnat med matfrågan för dem?

E.L. De fick var och en laga sin mat och när de var fyra fruntimmer i ett kök och det var det enda de hade i husrummet då, så var det ett stort rum och så var det då spis och då fick den ena vänta medan den andra laga mat och det var inte så trevligt och däribland hade de en gubbe, som vi kalla för kommissarien. Han hette Ljunggren och gubben Nyholm var där och en gubbe Lindgren, som förut bodde i missionshuset. Han var kyrkvaktmästare på den tiden. Det var ju besvärligt med gummorna där. De slogs och de bråka och de retas och förfärligt tråkigt hade de med både väggar och tak, som då var.

I. Möbler och sådana saker då?

E.L. Det fick de ha, om de hade något skrot, så fick de ha det med sig, förstås, en byrå eller en säng och ett par stolar eller någonting sånt där. Det fick var och en ta med sig, så det var ju fullkomligt möbelmagasin, när de var fyra stycken i ett rum, så hade de inte så stort och så en massa katter till det.

I. Renhållning och sånt?

E.L. Det fick var och en hålla på sitt, ända tills det blev föreståndarinna och det kan jag inte säga säkert, när det blev, kanske 1925 eller -26. Den första föreståndarinnan var fröken Johansson ifrån Rindön. Hon körde ihjäl sig här sedan. Hon var där och hon var kokerska. Då fick de ju var och en sin lagade mat.

I. Pengarna till maten, varifrån fick de det?

E.L. Ja, de hade väl något understöd ifrån fattigvården och sen fick de ju tigga sig fram för resten.

I. De här som kommissarien och allt vad de nu kallas, som fru Lilja talar om, hur kunde de ordna för sig då?

E.L. Ja, de fick väl gå till Gustavsson i affärn där och köpa. Ja, lite hur som helst och det sämsta de kunde komma åt och få då, så fick de och så fick de väl betala med de där

pengarna, hur mycket de fick i hjälp, det vet jag inte, det kan jag inte säga, men de fick väl något understöd och sen, som sagt, fick de väl tigga sig fram för resten.

- I. Nu när det var så många i varje rum, skulle var och en då ha egna tallrikar och egna stekpannor.
- E.L. Ja, var och en fick ha sitt ända tills de då fick hushållerska, annars så fick de, var och en laga sin mat på den där spisen, som de hade. De hade en liten fyrkantig spis i varje rum. Det var fyra rum på nedra botten och så var det två rum åt var ända, två åt Finnborgs gården då och två åt kyrkan, uppepå, men där var det inte så många i varje rum, där var det mest ett par stycken eller så där, som bodde i de rummena.
- I. Det var väl ganska knepigt och kunna hålla sämjan, när de var så många i samma rum?
- E.L. Sämja var det aldrig, för de kivas jämt. De hade en som hette Johanna Edberg och hon gick ikring mycket och hjälpte folk. Jag vet inte vad hon gjorde egentligen, men hon gick ur stuga och i stuga och så var Klas Marie där. Hon var ett sånt där original, som Vaxholm har haft. Hon var gift med Klas Östergren, en farbror till Östergren, som bor där nere i Norrhamnen. Hon det var ju också en sån där tant som kunde lite utav varje. Ja, det var ju många som bodde där och gubben Nyholm bodde där och då bodde de i ett rum, som var här åt klockstapeln till, så var det fyra gubbar. Det var kommissarien och det var Nyholm och så var det en annan gubbe, som hette Jonsson. De bodde fyra gubbar, men när de var allt för mycket ilskna på varandra, så gick den ena ut på trappan och så kom den andra ut efter och så blev det slagsmål.
- I. Innan de fick föreståndarinna där nere på ålderdomshemmet, när nu någon vart sjuk, vem tog hand om den då?
- E.L. Ja, de fick hjälpa varandra. Augusta, hon kunde ju gå dit och titta om det var något fel och ibland fick väl doktor Wester gå dit innan doktor Lindblom kom då, och se hur det var med dem och så där, sen fick de väl ligga där bara.
- I. Det fanns ingen distriktssköterska eller någonting?
- E.L. Det fanns en när jag var barn, som hette Märta, som var här, men den fanns inte kvar när jag kom till Vaxholm, men innan jag kom hit, vet jag, att det fanns en sån där sköterska, som skulle gå till de gamla.
- I. När de där gamla på ålderdomshemmet dog, hur togs det reda på dem då, vid begravningar?
- E.L. Ja, det fick Gustavsson sköta om då förstås, först en kista och så fru sadelmakare Svensson, hon svepte ju då, och så var det bara att forsla iväg dem. Det var inte så kinkigt med någonting.
- I. Det var vad man kan kalla en riktig fattigmansbegravning?
- E.L. Ja, det var en fattigmansbegravning det. En kista med en slå, en låda, svartmålad utav kimrök och så var det då en slå under. Den enda som jag kan tänka mig fick en skaplig begravning, så var det väl den här Maria Östergren, för hon hade ju köpt allting innan hon dog. Det är hon som har sin grav här på kyrkogården på vänster sida när man går ner till gravkoret och det står Maria Östergren på. Hon hade köpt

gravvård och köpt allting och hade det i ordning innan hon dog. Men hon gick på kyrkogården och vattna gravar, så hon förtjänade väl lite pengar förstås.

I. När ni nu fick föreståndarinna dit ner, det vart väl bättre då?

E.L. Då vart det ju mycket bättre, då inreddes det ena rummet till kök, ett ordentligt kök och reparerades och gjordes snyggt och då fick alla som orka då, gå in och äta där, vid ett långbord i det där köket och de som inte orka då, så fick de bära in maten till och då gick jag där nere och arbeta hos den där Iréne. Hon och jag var läskamrater. Hon bodde på Rindön, där det nu finns tre små stugor kvar.

I. Men för att få fram de där fördelarna med föreståndarinna och sånt, vad det inte svårt inom samhället och driva fram sådan där saker?

E.L. Det var ju så att de som satt nu i styrelsen, så var de väl eniga. De fick lov och försöka få någonting, för det gick ju inte an, att ha det så där, för det var ju bedrövligt med allting, om man tänker med renlighet och annat, så var det ju bedrövligt i ett sånt där hem, men sen blev det ju väldigt ordnat, när hon kom. Då fick de reparerat och lite skapligt. Det vart lite rent och snyggt.

I. Vad tycker fru Lilja att förhållandena emellan det gamla ålderdomshemmet nere vid Hamngatan/Trädgårdsgatan och det nya ålderdomshemmet är nu då.

E.L. Ja, då får jag ju säga att jag tycker att det är för mycket överdrivet, för att vara ett hem.

I. Tror fru Lilja att de här gamla trivs på nya ålderdomshemmet?

E.L. Nej, många trivs inte och många trivs bra. Det är nog blandat de också. För man förstår en gammal människa, som är van vid sitt och van och gå och van och sköta sig som man vill och klä sig som man vill. Det är nog ganska svårt att sätta sig in i förhållandet på det hemmet, som nu är . För det första ska de vara så fina och för det andra får de ju inte ha varken det eller det, utan det ska vara så första klassigt allt och det tycker jag är för mycket efter min uppfattning, men jag ska inta säga att alla tycker det, men jag tycker att det är lite för mycket.

I. Vi kan kanske säga det då, att hemmet var nog kärast, hur enkelt det än var?

E.L. Ja, hur enkelt det än var. Min mamma, hon ville aldrig till ålderdomshemmet och som hon sa: "Det lilla jag har, det är mitt och jag gör som jag vill". Och hon behövde ju aldrig komma dit heller, som väl var.

I. Helmer Gustavsson, som var fattigvårdsnämndens ordförande, han hade väl rätt mycket att stå i då, när han skulle svara för praktiskt taget allting.

E.L. Ja, det måste han ju ha haft, för det var bara han, alla skulle vända sig till honom om de skulle ha någon hjälp eller om de skulle bli någon skjuts på det hela. Och var det någon gammal som låg sjuk och inte kunde klara sig, så fick de försöka skicka bud på Gustavsson och han fick då i sin tur skaffa någon, för jag vet, för jag har varit hos flera stycken gamla gummor, särskilt en , som bodde nere i Kronudden och hon hade fosterbarn, den där människan och hon sjuknade i lunginflammation och hade två barn och hade legat så i flera dagar innan de fick veta hur det var och det var mycket svårt att ta reda på förhållandet där, men Gustavsson måste se till att det var någon som tog hand om det och då fanns det ju inga hemsystrar, utan då fick den som ville gå dit och hjälpa honom och ta reda på. Och i ålderdomshemmet, där var det väldigt

mycket människor, så man fick inte komma in och hjälpa dem och göra rent heller och ohyra och sådant det fanns det gott om i gamla ålderdomshemmet.

Intervjuare:

Ja, nu har vi hört fru Lilja berättat hurdant det var och hon är nöjd och belåten och man får väl hoppas på att hon får sitta i sin egen villa, så länge hon orkar och bli omskött utav dotter och måg.